

3. Brown S. P. Good Cope, Bad Cope: Adaptive and maladaptive coping strategies following a critical negative work event / S. P. Brown, R. A. Westbrook // *Journal of applied psychology*. – 2005. – Vol. 90. – № 4. – P. 982–798.
4. Пічурін В. В. Копінг-стратегії студентів і психологічна готовність до професійної праці / В. В. Пічурін // *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. – 2015. – № 2. – С. 53–59.
5. Haan N. Coping and defense mechanisms related to personality inventories / N. Haan // *Journal of Consulting Psychology*. 1965. Vol. 29. P. 373–378.

Процик Христина

Науковий керівник – доц. Куца А. П.

ПАРАДИГМА «ЛЮДИНА – ПРИРОДА» У КАЗКОТВОРЧОСТІ КОРНІЯ ЧУКОВСЬКОГО

Творча спадщина Корнія Чуковського – це невичерпне літературне явище, яке з роками не втрачає своєї популярності серед юних читачів, а навпаки, набуває все нових прихильників, адже письменник апелював до вічних тем, які актуальні для дітей дошкільної вікової категорії у всі часи. Уся творчість К. Чуковського пронизана правдивою любов'ю до дітей, яка стимулювала багаторічні спостереження славетного казкаря за їхньою психологією. Сказане підтверджується влучним зауваженням письменника про те, що дитина не приймає поразки, а завжди прагне дійти до щасливого завершення будь-яких своїх починань [3, с. 16].

К. Чуковському, незважаючи на славу талановитого дитячого письменника, вдалося написати такі геніальні тексти, які об'єднують читачів різних вікових категорій. Більше того, він першим у світі заговорив про масову літературу і прагнув вийти за рамки дитячого письменства на новий рівень, а для цього він винайшов метод структурного аналізу, особливої морфології, яка розглядала твір як певну цілісність. Саме дитяча мова стала для нього джерелом натхнення і тому кожному дитині він вважав інтелектуалом, який сам ще не усвідомлює своєї значущості. Завдяки такому методу творчість Чуковського стала доступною для будь-якого читача [2, с. 9].

Цікаво, що К. Чуковський не особливо вирізнявся оригінальністю тематики своїх творів, проте слід відзначити їх ідейно-художній зміст, який направлений на встановлення субординації між людиною та природою як запорукою їхнього гармонійного співіснування. Письменник використовував традиційний жанр – казку, яка є найкращим засобом діалогу дитини і дорослого. Дослідниця казкового жанру Г. Беленька влучно зазначала: «Знайомство дитини з природою слід розпочинати з казки, адже в ній звичний, але дистантний світ природи постає перед нею в іншому вимірі: чуттєвому, таємничому, емоційно-зabarвленому» [1, с. 15]. Людина і природа – це два паралельних буття, які доповнюють один одного, тому цей зв'язок є безперервний і вимагає цілісного підходу до вирішення деструктивних впливів людини на довкілля, натомість завданням науки та мистецтва є формування ціннісного ставлення до природи.

Формування всебічно розвиненої особистості можливе через виховання у неї ціннісного ставлення до соціального та природного середовища – духовних феноменів суспільства. В той час як ціннісне ставлення до природи розглядається як емоційне ставлення людини до дійсності під впливом її краси, сенситивної привабливості, що виражається в «пізнавальній потребі особистості дослідити предмети та явища природи, вмінні дати їм оцінку, активному прагненні до здійснення художньо-творчої діяльності» [4, с. 98–99].

Довкілля як унікальний засіб сугестивного впливу на людину спонукало письменників до варіювання образів на природничу тематику. Проблема зв'язку людини і природи є традиційною для української та зарубіжної літератури, адже вона неодноразово піднімалась у творчості таких видатних митців, як Т. Шевченко, І. Франко, Леся Українка, М. Коцюбинський, П. Тичина,

М. Вінграновський, Л. Костенко та ін. Проте ми апелюватимемо увагу на постаті Корнія Чуковського, якому вдалося відкрити цю тему по-своєму, надавши їй нову інтерпретацію, яка відрізняється від його попередників та наступників.

Творчий шлях К. Чуковського та еволюція його літературної казки були об'єктом літературознавчих досліджень таких учених, як С. Боязитова, Н. Винокурова, С. Герасимович, С. Грабовський, А. Григоренко, Л. Іващенко, М. Петровський, Є. Нікітін та ін.

Мета статті полягає у спробі дослідити художнє втілення проблеми «людина-природа» у творчості К. Чуковського, зокрема у його казках «Айболить», «Муха-Цокотуха», «Тарганисько» та окреслити моделі цієї взаємодії у зазначених текстах.

Тема стосунків людини і природи є провідною у творчості К. Чуковського. Це простежується практично у всіх його літературних казках. Поема-казка «**Лікар Айболить**» репрезентує загальну концепцію К. Чуковського стосовно зв'язку «людина–природа», у якому людина займає ключову позицію і виступає апологетом природних цінностей, тобто пропагується ідея дружніх стосунків світу людей і світу тварин, які є цілісною системою. Головний герой цієї казки постає ідеалізованим, адже сенс його життя – це порятунок тварин. Більше того, Айболить постає їхньою останньою надією: «*Добрый лікар Айболить! / Він під деревом сидить. / І вовчиця йде до нього, / І корова круторога, / І жушок, і хробачок, / І ведмедиця /*» [5, с. 2].

Письменник ставить людину в епіцентр всіх головних подій і тому покладає на головного персонажа важливу місію – порятунок тварин, а для цього наділяє його високим рівнем інтелекту і нестандартним підходом у вирішенні складних ситуацій: «*Раптом прибігла зайчиха / І закричала: - Ай-ай! / Мій зайчик попав під трамвай! / Мій зайчик-стрибайчик / Попав під трамвай! / І сказав Айболить: – Це пусте! / Є в мене ліки на те, / Я пришию йому нову ніжку, / І він не лежатиме в ліжку! /*» [5, с. 3]. Такий спрощений, комічний підхід К. Чуковського до подолання героями труднощів мотивує реципієнта на власні звершення і є сприятливим для розуміння найменшим читачем. На прикладі безкорисної діяльності лікаря автор показує акт гуманного ставлення до природи, дружнього співіснування не лише близького оточення, але цілого світу, основна мета якого – захист природи.

Першу модель відносин «людина-природа» можемо назвати **антропоцентричною концепцією** К. Чуковського, який робить людину архіважливою істотою, яка безпосередньо або опосередковано впливає на перебіг всіх ключових подій в екосистемі. При цьому письменник не возвеличує людину, натомість нівелює людські інтереси на противагу інтересам глобального значення, від яких залежить подальше існування всього живого на Землі. Людина і природа постають рівними, проте першій надається більше влади задля вирішення нагальних проблем, які можуть привести до деструктивних змін у природі та соціумі.

Поема-казка «**Муха-Цокотуха**» висвітлює гедоністичні погляди героїв, які живуть лише для власного задоволення, проте автор піднімає тут одразу дві ідеї – верховенства дружби як корисного партнерства у суспільстві, адже ці образи є метафоричними та возвеличення безкорисливої допомоги.

Вся ідилія, яку К. Чуковський репрезентує на початку казки, а саме святкування іменин, раптом протиставляється відчуттям страху, розгубленості, безвихідного становища: «*Де не взявся тут старий / Павучок, / Нашу Муху упіймав / На гачок*» [6, с. 3]. Використовуючи філософські категорії радості і суму, письменник показує, що свято не може тривати вічно, а бувають і складні моменти, які потребують допомоги з боку оточуючих. Тому для головної героїні стає справжнім шоком нейтральна позиція її друзів, коли вона потрапляє у безвихідну ситуацію і чекає їхньої допомоги: «*Та жуки, черв'яки / Налякалися – / По шпарках, по кутках / Поховалися*» [6, с. 4]. Як не дивно, та допомога все ж приходиться, але не з боку друзів, а від незнайомця коника-стрибунця: «*Шаблю вихопив легку, / Швидко підлітає / І злодюзі-павуку / Голову стинає /*» [7, с. 5]. Як виявляється, цей порятунок було здійснено не лише з добрих поривань, але і з корисними цілями – комар захотів одружитися з мухою: «*Потім Муху підхопив, / До віконечка підвів: / Я злодюгу зарубав, / Павучище покарав, / І я хочу після бою / Одружитися з тобою!*» [6, с. 8].

Негативний інцидент швидко забувається і всі продовжують веселитися. Так письменник акцентує увагу на торжестві добра над злом, прощенні над образою.

Другу модель відносин «людина-природа» можемо назвати **конформістською концепцією** К. Чуковського, незважаючи на те, що образ людини тут безпосередньо не представлений, проте вся казка постає метафоричною, адже передає головний закон природи – сильніший виживає; але і не оминає духовних цінностей людства – допомога ближньому. Ці стосунки можна назвати конформістськими (присосовницькими), адже кожен герой пристосовується один до одного з метою досягнення власних цілей, тобто прагне отримати користь із ситуації для себе: друзі Мухи-Цокотухи розважаються, а коли вона потрапляє у безвихідну ситуацію, то вони забувають про цю дружбу, коник-стрибунець також рятує муху заради того, щоб з нею одружитися і навіть сама Муха-Цокотуха пристосовується до цієї ситуації і мовчки одружується з коником-стрибунцем, не висловлюючи жодної думки стосовно цього.

Поема-казка «**Тарганисько**» К. Чуковського перегукується із казкою «Муха-Цокотуха» в плані формування ідилічної картини природи, яка раптово уривається через непроханого гостя – таргана, який наводить жах на всіх оточуючих: «*Раптом з підворотні / Суне великан – / Отакій вусатий / Злий тарган!*» [7, с. 4]. Такий опис виглядає комічним, адже він не відповідає дійсності, особливо слово *великан*, проте він пояснює чому всі жителі лісу налякані. І цей страх приводить їх, по суті, до рабства і постійного неспокою, адже відсутній лідер, який би зміг їх врятувати: «*От і став тарганисько господарем, / Всіх полів та узліссів володарем*» [7, с. 9]. Як показує письменник, така безініціативність, відсутність віри у власні сили приводить до найгіршого – втрати свободи, що є найвищою цінністю.

Допомога приходить дуже неочікувано, як і в казці «Муха-Цокотуха», адже всі вже давно втратили надію на порятунок: «*Полям, полям навпростець / Прилітає горобець... / Подививсь / Підскочив близько / Взяв і клюнув тарганисько*» [7, с. 11]. При цьому К. Чуковський возвеличує сміливість, доброту, саможертвність, завдяки якій горобець і отримав перемогу, а найголовніше, що це була безкорислива допомога.

Цю концепцію відносин «людина-природа» можемо назвати **аніمالістичною концепцією** К. Чуковського, адже тут представлено суто природничу проблематику, де виживає сильніший, а гине слабший, проте письменник, знову ж таки, метафоризує всі образи у казці і обіграє цю ситуацію по своєму – виграє не фізично сильніший у природі, а сильний духом. Так він поєднує фізичне і духовне начало як єдине ціле.

Отже, у творчості К. Чуковського виразно окреслено не лише емоційно-ціннісне ставлення до природи, що передбачає отримання естетичного задоволення від споглядання краси, а й художньо подано конкретні вказівки задля збереження цього зв'язку – взаємодопомога, яка сприятиме успішному співіснуванню живої та неживої природи, і цю інтенцію письменнику вдалося донести до найменшого читача у грайливій, ненав'язливій формі. К. Чуковський давав право вибору юному читачеві, який шлях йому обрати: разом із односторонніми обирати стратегію захисту природи чи, пристосувавшись до власного оточення, підтримувати його погляди стосовно покращення екологічної ситуації рідного краю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беленька Г. В. Казка як засіб екологічної освіти і виховання. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2015. № 5. С. 14–18.
2. Грабовський С. «Дідусь Корній» в інтер'єрі доби. День. 2019. № 88. С. 9.
3. Григоренко А. Корней Чуковский. Другая сторона сказки. Эпоха в лицах. 2007. № 34. С. 16–17.
4. Роганова М. Від ціннісного ставлення до природи до духовного розвитку дитини дошкільного віку. Теорія та методика навчання та виховання. 2018. Вип. 44. С. 93–109.
5. Чуковський К. Лікар Айболить. Донецьк : Кредо, 2019. 13 с.
6. Чуковський К. Муха-Цокотуха. К. : Махаон-Україна, 2009. 16 с.
7. Чуковський К. Тарганисько. К. : Пегас, 2019. 16 с.